

§ 86. Хімічна рівновага. Константа рівноваги

Обчислення рівноважних концентрацій і констант рівноваги

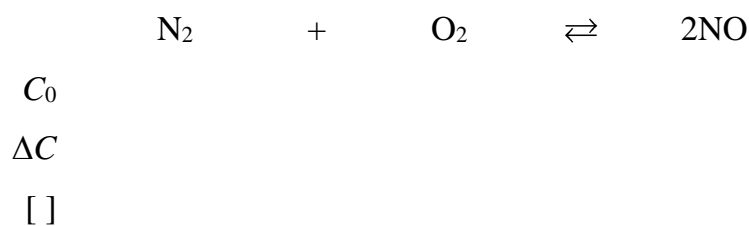
Під час обчислень рівноважних концентрацій, тобто концентрацій у системі, в якій встановилася хімічна рівновага, зручно користуватися так званою схемою Комаря. Її назвали на честь відомого хіміка-аналітика, засновника хімічної метрології, який тривалий час працював у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна.

Під час складання цієї схеми під рівнянням реакції підписують три ряди концентрацій. Перший — C_0 — початкова концентрація речовин (моль/л). Під нею розуміють концентрацію речовин, яка утворюється в момент змішування реагентів. Другий рядок — ΔC — зміна концентрації речовин, що відбувається за досягнення стану хімічної рівноваги. Третій рядок позначають $[\ ]$, що означає рівноважні концентрації, тобто концентрації у стані хімічної рівноваги.

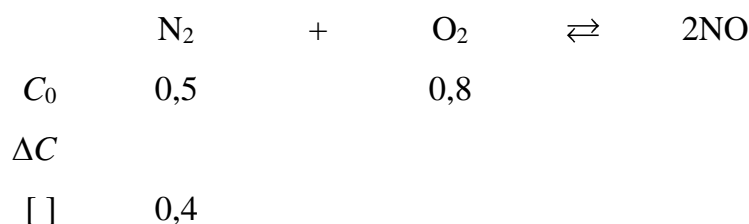
Задача 1. Початкові концентрації азоту й кисню становлять 0,5 та 0,8 моль/л відповідно. Визначте рівноважні концентрації кисню й нітроген(II) оксиду, якщо рівноважна концентрація азоту постійна 0,4 моль/л.

Розв'язання:

Складемо схему Комаря для цієї реакції:

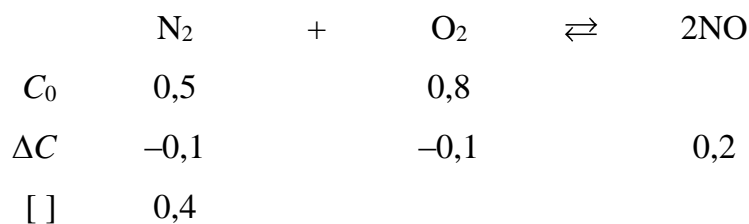
Запишемо в ній усі відомі дані, тобто концентрації реагентів і рівноважну концентрацію азоту (розмірності не вказуємо, щоб не нагромаджувати зайві символи):

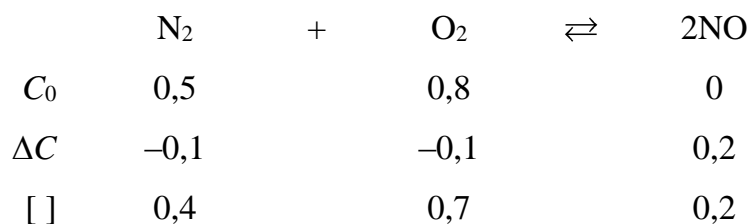
Зважаємо на те, що концентрація азоту за встановлення рівноваги зменшилася від 0,5 до 0,4 моль/л.

Це означає, що в реакцію вступило 0,1 моль/л азоту ($\Delta C_{\text{азоту}} = -0,1$ моль/л).

За рівнянням реакції, якщо в реакцію вступило 0,1 моль/л азоту, то й кисню також мало вступити 0,1 моль/л. А нітроген(II) оксиду мало утворитися вдвічі більше, тобто 0,2 моль/л. Отже:

Знаючи, що нітроген(II) оксиду спочатку не було, то можемо обчислити рівноважні концентрації всіх речовин:

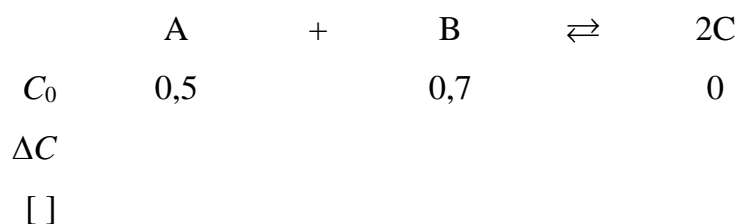

Відповідь: рівноважні концентрації кисню й нітроген(II) оксиду становлять, відповідно, 0,7 та 0,2 моль/л.

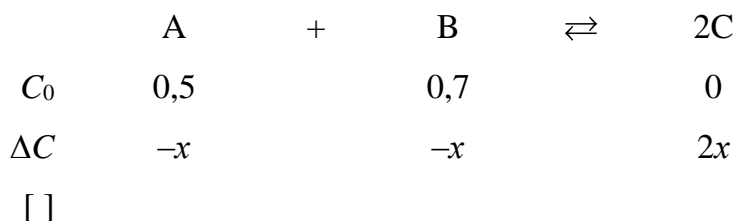
Задача 2. Реакція відбувається за рівнянням $\text{A} + \text{B} \rightarrow 2\text{C}$. Визначте рівноважні концентрації всіх речовин у системі, якщо початкові концентрації А і В дорівнюють, відповідно, 0,5 і 0,7 моль/л, а константа рівноваги — 50.

Розв'язання:

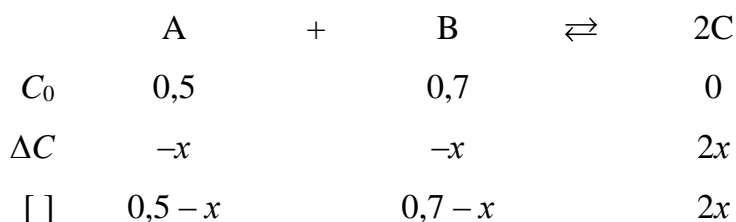
Складемо схему Комаля для реакції:

Скільки речовин витратилося до моменту встановлення рівноваги, не відомо, але ми можемо позначити зміну концентрації як x . Речовин А і В витрачається однаково (згідно з рівнянням реакції), тобто по x моль/л, а речовини С при цьому утворюється у 2 рази більше, тобто $2x$ моль/л. Отже:

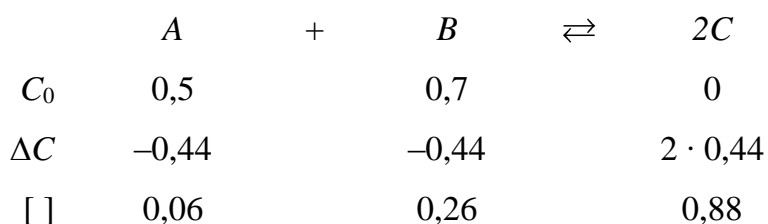
У цьому разі рівноважні концентрації для всіх речовин ми можемо виразити через величину x :

Використовуючи рівноважні концентрації, складемо формулу для константи хімічної рівноваги згідно із законом діючих мас:

$$K = \frac{C^2}{A \cdot B} = \frac{2x^2}{(0,5-x)(0,7-x)} = 50$$

Розкриваємо дужки і розв'язуємо квадратне рівняння. Отримуємо два корені: $x_1 = 0,86$, $x_2 = 0,44$. Умові завдання відповідає лише друге значення, оскільки, якби провзаємодіяло 0,86 моль/л речовини А або В, то їх рівноважна концентрація мала б бути від'ємною. Отже, використовуючи значення x , отримуємо рівноважні концентрації всіх компонентів:

Відповідь: $[A] = 0,06$ моль/л, $[B] = 0,26$ моль/л, $[C] = 0,88$ моль/л.

Задача 3. Хімічна рівновага реакції $\text{CO}_2 + \text{H}_2 = \text{CO} + \text{H}_2\text{O}$ встановилася за таких рівноважних концентрацій (моль/л): $[\text{CO}_2] = 7$, $[\text{H}_2] = 5$, $[\text{CO}] = 10$, $[\text{H}_2\text{O}] = 14$. Рівновагу було порушено зменшенням концентрації води до 11 моль/л. Обчисліть рівноважні концентрації речовин після зміщення рівноваги.

Розв'язання:

Спочатку обчислимо значення константи рівноваги для цієї реакції:

$$K = \frac{[\text{CO}][\text{H}_2\text{O}]}{[\text{CO}_2][\text{H}_2]} = \frac{10 \cdot 14}{7 \cdot 5} = 4$$

З умови задачі видно, що за зменшення концентрації води рівновага має зміститися в бік продуктів реакції, тобто рівноважні концентрації реагентів зменшуються, а продуктів мають збільшитися. Після зміни концентрації води попередні рівноважні концентрації можна вважати початковими, а води — 11 моль/л:

	CO_2	+	H_2	$\rightleftharpoons$	CO	+	H_2O
C_0	7		5		10		11
ΔC	-x		-x		x		x
[ ]	7-x		5-x		10+x		11+x

Підставляємо ці значення в рівняння для константи рівноваги:

$$K = \frac{[\text{CO}][\text{H}_2\text{O}]}{[\text{CO}_2][\text{H}_2]} = \frac{10+x}{7-x} \cdot \frac{11+x}{5-x} = 4$$

Розв'язуємо це рівняння і отримуємо, що $x_1 = 22,56$, $x_2 = 0,44$. Перше значення відкидаємо, оскільки зменшення концентрацій не може бути більше, ніж початкові концентрації, отже, $x = 0,44$ моль/л. Підставляємо це значення і отримуємо рівноважні концентрації:

	CO_2	+	H_2	$\rightleftharpoons$	CO	+	H_2O
C_0	7		5		10		11
ΔC	-0,44		-0,44		0,44		0,44
[ ]	6,56		4,56		10,44		11,44

Відповідь: $[\text{CO}_2] = 6,56$, $[\text{H}_2] = 4,56$, $[\text{CO}] = 10,44$, $[\text{H}_2\text{O}] = 11,44$.

Додаткові завдання до параграфа

Завдання для засвоєння матеріалу

86.1. Запишіть вирази для константи хімічної рівноваги для оборотної хімічної реакції: $2\text{CO} + \text{O}_2 \rightleftharpoons 2\text{CO}_2$

Комплексні завдання

86.2. У реакторі для синтезу амоніаку за певної температури встановилися рівноважні концентрації (моль/л): $[\text{N}_2] = 2,5$, $[\text{H}_2] = 1,8$, $[\text{NH}_3] = 3,6$. Обчисліть константу хімічної рівноваги та початкові концентрації реагентів.

86.3. Константа рівноваги синтезу амоніаку з азоту й водню дорівнює 0,1. Рівноважні концентрації водню й амоніаку становлять 0,6 і 0,18 моль/л відповідно. Визначте початкову та рівноважну концентрації азоту.

86.4. За певної температури константа рівноваги термічної дисоціації динітрогентetraоксиду дорівнює 0,26. Рівноважна концентрація нітроген(IV) оксиду дорівнює 0,28 моль/л. Обчисліть рівноважну й початкову концентрації N_2O_4 .

86.5. Обчисліть константу рівноваги системи $\text{PCl}_5 \rightleftharpoons \text{PCl}_3 + \text{Cl}_2$, якщо початкова концентрація фосфор(V) хлориду дорівнювала 1 моль/л, а в стані рівноваги розклалося 54 % реагенту.

86.6. Визначте рівноважні концентрації речовин із рівновагою $\text{A} + \text{B} \rightleftharpoons 2\text{C}$, якщо початкові концентрації реагентів становлять 0,5 і 0,7 моль/л відповідно, а константа рівноваги дорівнює 50.

86.7. Реакція відбувається за рівнянням $2\text{A} \rightleftharpoons \text{B}$. Початкова концентрація **A** дорівнює 0,2 моль/л. Константа рівноваги для цієї реакції дорівнює 0,5. Обчисліть рівноважні концентрації речовин **A** та **B**.

86.8. Хімічна рівновага реакції $\text{A} + \text{B} \rightleftharpoons \text{C} + \text{D}$ встановилася з такими рівноважними концентраціями (моль/л): $[\text{A}] = 18$, $[\text{B}] = 16$, $[\text{C}] = 12$, $[\text{D}] = 24$. Речовину **C** видалили повністю з рівноважної системи. Обчисліть рівноважні концентрації речовин після настання нового стану рівноваги.

Завдання з розвитку критичного мислення

86.9. Як ви вважаєте, для чого важливо знати значення рівноважної концентрації компонентів?